

دانشور

رفتار

بررسی نگرش دانش آموزان دبیرستان‌های شهر تهران به درس عربی و عوامل مرتبط با آن

نویسنده: دکتر طاهره اختری^۱

۱. استادیار دانشگاه شاهد

چکیده

هدف اساسی پژوهش کنونی، در گام نخست، مطالعه نوع نگرش دانش‌آموزان پایه اول، دوم و سوم دبیرستان‌های دولتی شهر تهران به درس زبان عربی بوده و در گام دوم، تأثیر جنسیت، پایه‌های تحصیلی و مناطق آموزش و پرورش بر این نگرش نیز مورد بررسی قرار گرفته است. بدین خاطر، در آغاز ساخت نگرش‌سنج مربوط بر اساس نظر متخصصین و مطالعه اولیه بر روی ۳۷۲ دانش‌آموز (۱۹۲ دختر و ۱۸۰ پسر) انجام شده است. پس از پایلایش و آماده‌سازی نگرش‌سنج بر مبنای ویژگی‌های روان‌سنجی، مرحله اصلی تحقیق بر روی ۱۰۸۵ آزمودنی (۵۳۵ پسر و ۵۶۰ دختر) پی گرفته شده است. نتایج به دست آمده بیانگر نگرش منفی دانش‌آموزان به درس عربی است. این امر در مناطق آموزش و پرورش، پایه‌های تحصیلی، و دختران و پسران مشابه بوده است. یافته‌های دیگر، نشانگر تأثیر منطقه آموزش و پرورش بر نوع نگرش دانش‌آموزان است. این در حالی است که پایه‌های تحصیلی و جنسیت به تنهایی تأثیری بر نوع نگرش دانش‌آموزان نداشته است. هر چند باید توجه کرد که تعامل جنسیت با پایه‌های تحصیلی و منطقه آموزش و پرورش، نشانگر تأثیر تعاملی متغیرهای یاد شده بر نوع نگرش دانش‌آموزان بوده است.

دو ماهنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد
سال سیزدهم - دوره جدید
شماره ۱۸
شهریور ۱۳۸۵

واژه‌های کلیدی: نگرش، زبان عربی، دانش‌آموز

مقدمه

است که نگرش‌ها با رفتار فرد مرتبط هستند و بدان سمت و سو و جهت می‌دهند [۱]. مثلاً هنگامی که به پژوهش دیویدسون (Davidson, A.R.) و جاکارد (Jaccard, J.J.) در ۱۹۷۹ [۱] می‌پردازیم، شاهد چنین رابطه‌ای هستیم. آن‌ها به بررسی رابطه بین اندازه‌های نگرش و

وارسی نگرش‌ها (attitude) همواره بخش عمده‌ای از توجه پژوهشگران روان‌شناسی اجتماعی را به خود مشغول داشته است، به گونه‌ای که عده‌ای، آن را سنگ زیربنای ساختمان روان‌شناسی اجتماعی مطرح کرده‌اند. دلیل این‌که تا این حد، مسأله نگرش‌ها اهمیت دارد این

سخنی بدون ایراد و خدشه نیست. عده‌ای وجود «قصد» (در برگزیده نگرش و هنجارهای ذهنی) را معیار خوبی برای تعیین رفتار می‌دانند [۳،۴،۵،۶]. البته این نظرگاه نیز به دلیل تأکید بر منطقی بودن رفتار آدمی، مورد انتقاد قرار گرفته است [۷].

نوری، مولوی و شکرکن در ۱۳۷۹ در پژوهشی به مطالعه تأثیر نگرش در رفتار و عملکرد مدیران پرداختند. یافته‌ها بیانگر تفاوت نگرش مدیران فارغ‌التحصیل رشته مدیریت با رشته‌های فنی - مهندسی و مدیران دیپلم بوده است [۵]. فریدمن در ۱۹۹۷ [۸] در پژوهشی بدین نتیجه رسید که نگرش به علم و میزان دانش، در دانش‌آموزان با یکدیگر مرتبط هستند. باتلر و همکارانش [۹] هنگامی که به مقایسه نگرش دو گروه از دانش‌آموزان مقاطع مختلف تحصیلی که دارای فکر خودکشی و غیر آن بودند، پرداختند، بدین نتیجه رسیدند که نگرش دانش‌آموزان دارای افکار خودکشی، نسبت به دیگر گروه یاد شده، در مورد مدرسه منفی‌تر بوده است. ویت و همکاران او [۱۰] در پژوهشی دریافتند که نوع نگرش آزمودنی‌ها به ریاضیات، در پیشرفت آن‌ها در درس ریاضی مؤثر بوده است. این نکته به شکل دیگر توسط وارناگن (Varnhagen, C.K.) و زمبو (Zumbo, B.D.) [۱۱] مورد اشاره و تأکید قرار گرفته است. کی (Cai, S.X.) [۱۲] اشاره می‌کند که نگرش دانشجویان به نوع کلاس مهم است، اما باید توجه داشت که آن‌ها در مورد سبک استادان نگرش متفاوتی دارند. مثلاً آن‌ها در درس‌ها و کلاس‌های متفاوت، سبک‌های مختلفی را می‌پسندند و برای نمونه، برای کلاس تربیت‌بدنی، سبک دستوری را ترجیح می‌دهند. بنابراین، نقش نگرش‌ها در رفتار، هم در نظرپردازی‌ها مورد تأکید قرار گرفته و هم یافته‌های پژوهشی آن‌ها را تأیید کرده‌اند [۱،۱۳،۱۴،۱۵،۱۶،۱۷]. نگرش یادگیرندگان به درس‌های مختلف و زبان دوم نیز گاهی مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. سلیمانی‌نسب [۱۸] نگرش دانش‌آموزان دختر را به ریاضیات مورد توجه قرار داده است. نتایج

اندازه‌های یک رفتار نسبتاً خاص، مثل این‌که آیا پاسخ‌دهنده از قرص‌های ضدبارداری در طول دو سال گذشته استفاده کرده یا نه، پرداختند. آنان نگرش را در آغاز دوره دو ساله مطالعه و رفتار را در پایان آن دوره اندازه‌گیری کردند. ضریب همبستگی اندازه‌های مختلف نگرش با اندازه رفتار به شرح زیر بود:

نگرش به قرص‌های ضدبارداری $r=0/32$ ، نگرش به استفاده از قرص‌های ضدبارداری $r=0/53$ ، نگرش به کنترل موالید $r=0/08$ و نگرش به قرص‌های ضد بارداری در طول دو سال آینده $r=0/57$. دقت در نتایج به دست آمده نشان می‌داد که اندازه نگرشی که از همه بیشتر با اندازه رفتار، از نظر عمل، هدف، زمینه و زمان تطبیق می‌کرد، موفق‌ترین پیش‌بینی‌کننده بود. ویگل (Weigel, R.H.) و نیومن (Newman, L.S.) در ۱۹۷۶ در یک مطالعه نگرش‌های عمومی به مسائل محیط‌زیست و طیف گسترده‌ای از معیارهای رفتاری را اندازه‌گیری کردند. شاخص ترکیبی رفتار، همبستگی بالایی ($r=0/62$) را با اندازه‌های نگرش نشان داد. البته باید بدین نکته توجه داشت که گرچه، یافته‌های پژوهشی، بیانگر رابطه بین نگرش و رفتار است، اما نگرش‌ها امری ثابت و غیرپویا نیستند، بلکه در طول تحول فرد، متحول می‌شوند. شکل‌گیری نگرش، تابعی از شرایط فیزیولوژیک، وضعیت اجتماعی - اقتصادی، مراجع اطلاع‌دهنده و شخصیت فرد است. البته باید توجه داشت که تکوین نگرش‌ها تابعی از فرایندهای اکتساب در گستره زندگی فرد در خانه، مدرسه و... است. با این حال، نگرش‌های افراد در دانشگاه امکان بیش‌ترین میزان تغییر را دارد [۲]. پس نگرش‌ها از یک سو با آموخته‌ها و تجارب پیشین ما و از سوی دیگر با برداشت ذهنی ما در مورد موضوع نگرش مرتبط است و در هر صورت، واکنش مثبت و منفی ما را به اشیا، موقعیت‌ها، سازمان‌ها، مفاهیم و افراد برمی‌انگیزد. نظرگاه‌های متعدد بر این باورند که نگرش‌ها در رفتار آدمی مؤثرند و تغییر آن‌ها باعث تغییر رفتار می‌گردد. با این حال، چنین

[۲۲، ۲۴، ۲۶].

تمهیدات یاد شده در بالا، نشانگر دو نکته است: نخست این که نگرش آدمی به موضوعات متفاوت، در عین تحول در طول زندگی، عامل مهمی در رفتار انسان در مواجهه با افراد و اشیا و مفاهیم تلقی می‌شود. نکته دیگر این که نگرش‌ها بر یادگیری و توجه به زبان دوم مؤثر است، اما این نکته در مورد زبان عربی، و گرایش یا عدم گرایش بدان، کم‌تر در یک بستر پژوهشی مورد ارزیابی قرار گرفته و برخی از منابع یاد شده در فوق تنها به گمانه‌زنی‌ها تکیه داشته‌اند. البته باید توجه کرد که درس عربی در نظام آموزش رسمی کشور، الزامی است. با توجه به تمهیدات مورد اشاره، مسأله اساسی پژوهش کنونی این است که نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی نسبت به درس عربی چگونه است؟ در عین حال، تحقیق حاضر کوشیده بدین نکته نیز توجه کند که آیا عواملی چون پایه‌های تحصیلی، مناطق آموزش و پرورش، و جنسیت، در نوع نگرش دانش‌آموزان به درس عربی تأثیری دارد؟

روش

۱. آزمودنی

الف) جامعه آماری: جامعه آماری تحقیق حاضر در برگیرنده کلیه دانش‌آموزان پایه اول، دوم و سوم دبیرستان‌های دولتی شهر تهران بوده است.

ب) نمونه: نمونه‌گیری تحقیق کنونی در دو مرحله انجام شده است:

مرحله اول: در این مرحله و به منظور انجام مطالعه‌ای در مورد ابزار نگرش‌سنج (محقق ساخته) ۳۷۲ آزمودنی از پایه‌های اول، دوم و سوم دبیرستان (۱۹۲ دختر و ۱۸۰ پسر) انتخاب گردیدند.

مرحله دوم: در این مرحله، با توجه به مجموعه مناطق آموزش و پرورش شهر تهران، تلاش شد تا از حوزه مناطق شمالی، جنوبی، مرکزی، غربی و شرقی به تصادف یک منطقه از هر مجموعه انتخاب گردد. مناطق برگزیده شده در برگیرنده منطقه ۳ (شمال)، ۱۹

این تحقیق، نشانگر تأثیر نگرش‌های بالا و پایین به ریاضیات، بر رفتار و نتیجه‌گیری دانش‌آموز در درس ریاضی بوده است. البته اشاره به نگرش‌ها، بدین معنا نیست که عوامل دیگر، بر رفتار فرد در مورد توجه و یادگیری یک درس مؤثر نیست. در حقیقت، عوامل متعددی بر یادگیری دروس، مثل زبان دوم مؤثرند که همین عوامل ممکن است در شکل‌گیری نگرش فرد نیز تأثیر داشته باشند. سوتارسو (Sutarso, P.) در ۱۹۹۶ [۱۹] به بررسی نگرش دانشجویان به یادگیری زبان دوم پرداخت. در مجموع، یافته‌ها نشانگر نگرش مثبت دانشجویان به یادگیری زبان دوم بوده است. فتاحی [۲۰] در واریسی نقش عوامل مختلف در یادگیری زبان عربی در دوره راهنمایی تحصیلی، ۲۴۹ دانش‌آموز دختر و پسر را مورد مطالعه قرار داد. نتایج به دست آمده نشان‌دهنده که وضعیت اقتصادی خانواده، جنسیت (با موفقیت بیشتر دختران) روش تدریس، محتوای کتاب، و وسایل کمک آموزشی، در یادگیری زبان عربی مؤثر بوده‌اند. خامدا [۲۰]، تواضعی [۲۱] و شعبانی [۲۲] اشاره دارند که فقدان انگیزه برای یادگیری زبان عربی و شیوه ایجاد علاقه به این درس، به عواملی چون کمبود نیروی انسانی متخصص، و عدم تبیین درست ارتباط زبان عربی با فارسی و علوم دینی و قرآنی باز می‌گردد؛ گرچه منفرد [۲۴] معتقد است که عدم تناسب محتوای دروس با سن و نیاز دانش‌آموزان و دشوار بودن ذاتی زبان عربی را نباید فراموش کرد. تاهراوی (Tahrawi, K.A.) [۲۵] در بررسی خود بدین نتیجه رسید که نوع نگرش دانشجویان به درس عربی با مهارت‌های شنیداری و گفتاری و نیز ابزار و روش تدریس رابطه دارد. برخی از مؤلفین بر این باورند که تغییر ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی، نوع تفکر و تلقی جامعه از دروس مختلف، رشته‌ها و آینده شغلی آن‌ها، فقدان دیدگاه مثبت اجتماعی به زبان عربی، و تغییر نابرابری سرمایه‌گذاری و تبلیغ در مورد دروس متفاوت، و وجود نگرش منفی از دیگر عوامل زمینه‌ساز گرایش ناکافی دانش‌آموزان به زبان عربی است

نتایج بازآزمایی پرسشنامه، نشانگر همبستگی‌های مناسب در مورد دختران ($r=0/88$)، پسران ($r=0/85$)، پایه اول ($r=0/91$)، پایه دوم ($r=0/93$)، پایه سوم ($r=0/81$) و کل ($r=0/87$) بوده است.

۷. قابل ذکر است که عبارات‌های پرسشنامه یاد شده

در برگیرنده خرده مقیاس‌هایی به شرح زیر است:

الف) علاقه به درس عربی (۸ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۱۶- تا ۱۶+)

ب) نگرش افراد دیگر (۶ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۱۲- تا ۱۲+)

ج) شیوه تدریس معلمان (۶ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۱۲- تا ۱۲+)

د) نقش زبان عربی در زندگی (۴ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۸- تا ۸+)

هـ) مقایسه با دیگر دروس (۳ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۶- تا ۶+)

و) منابع و محتوای درسها (۵ عبارت) (نوسان امتیاز بین ۱۰- تا ۱۰+)

ز) نگرش مستقیم (۵ عبارت): لازم به تذکر است که عبارتهای این خرده مقیاس از بین دیگر خرده مقیاس‌ها انتخاب شده و مستقل نیستند.

۸. نمره‌گذاری‌های نگرش‌سنج یاد شده بر اساس نگرش مثبت و منفی طراحی شده، امتیازهای مربوط به نگرش مثبت ۱ و ۲، و نگرش منفی ۱- و ۲-، در صورت عدم تمایل به هیچ‌کدام، امتیازی تعلق نمی‌گرفته است. بنابراین در مجموع، امتیاز آزمودنی می‌تواند بین ۶۴+ تا ۶۴- در نوسان باشد که در واقع، بیانگر نگرش کاملاً مثبت تا کاملاً منفی است.

نتایج

در آغاز به ارائه یافته‌های توصیفی مربوط به نگرش دانش‌آموزان به درس عربی می‌پردازیم. نتایج ارائه شده در برگیرنده خرده مقیاس‌ها و کل نگرش دانش‌آموزان، با توجه به پایه‌های تحصیلی، مناطق آموزش و پرورش و جنسیت است (ر.ک: جدول ۱).

(جنوب)، ۸ (شرق)، ۵ (غرب) و ۶ (مرکز) بوده است. سپس بر اساس روش نمونه‌گیری خوشه‌ای مرحله‌ای ۱۰۸۵ نفر (۵۲۵ پسر و ۵۶۰ دختر) از پایه‌های مختلف تحصیلی مناطق یاد شده برای مرحله اصلی تحقیق برگزیده شدند. میانگین سنی آزمودنی‌های مورد بررسی $16/3$ ($S=1/02$) بوده است. از مجموع آزمودنی‌ها، به ترتیب ۳۷۷، ۳۵۲ و ۳۵۶ نفر از پایه‌های اول، دوم و سوم برگزیده شده‌اند.

ج) ابزار تحقیق: ابزار اصلی مورد استفاده در این تحقیق، نگرش‌سنج محقق ساخته بوده که برای تهیه و آماده‌سازی آن مراحل زیر طی شده است:

۱. بررسی نگرش دانش‌آموزان دبیرستانی به درس عربی، به شکل توصیفی،

۲. بررسی دیدگاه‌های دبیران درس عربی،

۳. استخراج زمینه‌ها و عنوان‌های مربوط به نگرش از موارد ۱ و ۲ توسط متخصصان ادبیات عرب و روان‌شناسی.

۴. تهیه و آماده‌سازی عبارت‌های مربوط به نگرش‌سنج براساس گزینه‌های پنج درجه‌ای. در آغاز ۴۹ عبارت آماده شد، سپس موارد مشابه حذف گردید، و در پایان ۴۰ عبارت باقی ماند.

۵. با توجه به نظر دانش‌آموزان در مورد عبارت‌ها و آلفای کرونباخ پرسشنامه ۴۰ سؤالی، عبارت‌های باقیمانده به ۳۲ ماده تقلیل یافت. عبارت‌ها دوباره براساس نظر متخصصان، مورد بررسی قرار گرفت و سرانجام پرسشنامه اصلی آماده گردید. آلفای کرونباخ پرسشنامه اصلی در مورد ۱۰۸۵ آزمودنی به صورت زیر به دست آمده است:

۱. آلفای کرونباخ مناطق پنج‌گانه بین ۰/۷۱ تا ۰/۷۹

۲. آلفای کرونباخ پایه اول تا پایه سوم تحصیلی بین ۰/۷۴ تا ۰/۷۷

۳. آلفای کرونباخ دختران و پسران و کل ۰/۸۸

۶. همچنین پرسشنامه ۳۲ عبارتی با فاصله دو هفته، بر روی ۱۱۸ نفر (۵۳ پسر و ۶۵ دختر) اجرا شده است.

جدول ۱ یافته‌های توصیفی مربوط به نگرش دانش‌آموزان به درس عربی

کلی	پسر	دختر	منطقه مرکزی		منطقه غرب		منطقه شرق		منطقه جنوب		منطقه شمال		پایه سوم		پایه دوم		پایه اول		آزمودنی			
			انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	انحراف معیار		میانگین		
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	شاخص		
انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	میانگین	خرده مقیاس		
۶/۸۷	-۲/۶۳	۶/۷۸	-۲/۶۸	-۶/۹۶	-۳/۵۸	۷/۲۸	-۳/۶	۶/۵۵	-۴/۶۶	۶/۹۹	-۲/۵۱	۶/۷۴	-۳/۶۴	۶/۶۸	-۴/۰۴	۶/۶۵	-۴/۰۲	۷/۲۶	-۳/۷۴	۶/۶۸	-۲/۱۷	اول
۴/۰۸	-۰/۸۷	۴/۱۸	-۰/۶۵	۳/۹۹	-۱/۰۷	۴/۰۹	-۱/۲۲	۳/۷	-۱/۰۲	۴/۱۴	-۰/۸۴	۳/۹۵	۰/۳۳	۴/۲۵	-۱/۷۵	۴/۰۲	-۱/۲۱	۴/۲	-۰/۷۵	۴/۰۲	-۰/۶۸	دوم
۳/۴	۰/۹۵	۳/۶۱	۰/۷۹	۳/۲	۱/۰۸	۳/۶۲	۰/۷۶	۳/۱۸	۰/۸۲	۳/۴۲	۱/۴۳	۳/۴	۰/۷۸	۳/۳۹	۰/۸۲	۳/۲۸	۰/۹۳	۳/۴۶	۰/۹۱	۳/۴۷	۰/۹۹	سوم
۳/۷۵	-۱/۲۶	۳/۷۹	-۱/۱۹	۳/۷۲	-۱/۳۲	۳/۷۹	-۱/۸۶	-۲/۶۲	-۱/۳۴	۳/۹۶	-۰/۹۱	۳/۵۹	-۰/۶۹	۳/۶۶	-۱/۷	۳/۶۸	-۱/۴۴	۳/۷۷	-۱/۲۶	۳/۷۹	-۱/۰۷	چهارم
۲/۹۵	-۱/۲۷	۲/۹۶	-۱/۳۵	۲/۹۴	-۱/۱۹	۳/۱۵	-۱/۲	۲/۷	-۱/۵۱	۲/۹۹	-۱/۲۵	۲/۸۴	-۰/۸۹	۳/۰۲	-۱/۵۵	۲/۹۵	-۱/۲	۳	-۱/۵۴	۲/۸۸	-۱/۰۸	پنجم
۳/۳۹	-۰/۱۷	۳/۳۴	-۰/۳۸	۳/۴۲	۰/۰۳	۳/۷۱	-۰/۱۲	۳/۱۱	-۰/۱۹	۳/۴۵	۰/۰۳	۳/۳۷	-۰/۴۳	۳/۳۲	-۰/۱	۳/۲	-۰/۶۵	۳/۳۴	-۰/۰۸	۳/۵۵	۰/۲	ششم
۱۱/۲	-۶/۲۷	۱۱/۲۱	-۶/۰۱	۱۱/۱۹	-۶/۵	۱۰/۹۷	-۷/۰۵	۱۰/۵۹	-۷/۵۹	۱۱/۹	-۴/۷	۱۰/۸	-۴/۹۲	۱۱/۲	-۷/۶	۱۰/۷۵	-۷/۰۴	۱۱/۸۶	-۶/۳۲	۱۰/۹۴	-۵/۵۱	هفتم
۱۷/۹۳	-۶/۲۵	۱۸/۱۷	-۶/۴۶	۱۷/۷۲	-۶/۰۵	۱۸/۶۳	-۷/۲۳	۱۶/۴۴	-۷/۸۹	۱۹/۰۶	-۳/۹۵	۱۶/۸۹	-۴/۵۴	۱۸/۰۲	-۸/۳۱	۱۷/۴۱	-۷/۵۹	۱۸/۲۹	-۶/۴۶	۱۷/۹۹	-۴/۸۱	کل

خواهیم پرداخت.
جدول ۲ در برگزیده نتایج مربوط به تأثیر جنسیت، پایه‌های تحصیلی، منطقه آموزش و پرورش و نیز تعامل متغیرهای یاد شده بر نوع نگرش دانش‌آموزان نسبت به درس عربی است.

نگاهی کلی به یافته‌های توصیفی، نشانگر وجود نگرش منفی دانش‌آموزان به درس عربی در کل، و در خرده مقیاس‌های مربوطه، در اغلب موارد است، اما تنها در مورد خرده مقیاس سوم، این امر صادق نیست. البته نتایج مربوط به پایه‌ها و مناطق تحصیلی و دختر و پسر دارای تفاوت‌هایی است که در ادامه نتایج بدان‌ها

جدول ۲ نتایج مربوط به تحلیل واریانس نگرش دانش‌آموزان به درس عربی برحسب جنس، پایه تحصیلی و منطقه آموزش و پرورش

خرده مقیاس	منبع پراش	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
اول	جنس	۳/۲	۱	۳/۲	۰/۰۷۱	۰/۷۹
	پایه تحصیلی	۹۹/۵۳۷	۲	۴۹/۷۶۸	۱/۱۰۳	۰/۳۳۲
	منطقه	۹۵۶/۶۹۲	۴	۲۳۹/۱۷۳	۵/۲۹۹	۰/۰۰۰۱
	جنس و پایه تحصیلی	۱۲۸/۶۳۷	۲	۶۴/۳۱۹	۱/۴۳۵	۰/۲۴۱
	جنس و منطقه	۷۲۶/۱۲۴	۴	۱۸۱/۵۳۱	۴/۰۲۲	۰/۰۰۳
	پایه تحصیلی و منطقه	۹۲۷/۴۸۸	۸	۱۱۵/۹۳۶	۲/۵۶۹	۰/۰۰۹
دوم	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۷۰۹/۵۸	۸	۸۸/۶۹۷	۱/۹۶۵	۰/۰۴۸
	جنس	۳۷/۲۹۶	۱	۳۷/۲۹۶	۲/۴۲۲	۰/۱۲
	پایه تحصیلی	۵۷/۶۰۸	۲	۳۷/۲۹۶	۱/۸۷۱	۰/۱۵۵
	منطقه	۷۹۶/۹۷۹	۴	۲۸/۸۰۴	۱۲/۹۳۹	۰/۰۰۰۱
	جنس و پایه تحصیلی	۱۸۲/۵۶۲	۲	۹۱/۲۸۱	۵/۹۲۸	۰/۰۰۳
	جنس و منطقه	۱۲۴/۷۹۷	۴	۳۱/۱۹۹	۲/۰۲۶	۰/۰۸۹
سوم	پایه تحصیلی و منطقه	۲۴۹/۲۶۲	۸	۳۱/۱۵۸	۲/۰۲۳	۰/۰۴۱
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۳۴۳/۲۲۰	۸	۴۲/۹۰۳	۲/۷۸۶	۰/۰۰۵
	جنس	۲۷/۰۲۶	۱	۲۷/۰۲۶	۲/۴۸۹	۰/۱۱۵
	پایه تحصیلی	۰/۴۵۴	۲	۰/۲۲۷	۰/۰۲۱	۰/۹۷۹
	منطقه	۲۰۴/۰۹۲	۴	۵۱/۰۲۳	۴/۶۹۸	۰/۰۰۱
	جنس و پایه تحصیلی	۸۷/۵۹۶	۲	۴۳/۷۹۸	۴/۰۲۳	۰/۰۱۸
چهارم	جنس و منطقه	۳۳۰/۴۱۶	۴	۸۲/۶۰۴	۷/۶۰۶	۰/۰۰۰۱
	پایه تحصیلی و منطقه	۲۳۸/۳۳۳	۸	۲۹/۷۹۲	۲/۷۴۳	۰/۰۰۵
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۱۴۶/۹۸۴	۸	۱۸/۳۷۳	۱/۶۹۲	۰/۰۹۶
	جنس	۳/۳۸۱	۱	۳/۳۸۱	۰/۲۴۵	۰/۶۲۱
	پایه تحصیلی	۱۷/۰۵۸	۲	۲۸/۸۰۴	۰/۶۱۷	۰/۵۴
	منطقه	۲۶۹/۲۳۶	۴	۱۹۹/۲۴۵	۴/۸۷۱	۰/۰۰۱
پنجم	جنس و پایه تحصیلی	۰/۱۴۱	۲	۰/۰۷۱	۰/۰۰۵	۰/۹۹۵
	جنس و منطقه	۱۲۰/۰۴۴	۴	۳۰/۰۱۱	۲/۱۷۲	۰/۰۰۷
	پایه تحصیلی و منطقه	۱۳۴/۰۰۱	۸	۱۶/۷۵	۱/۲۱۲	۰/۲۸۸
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۱۱۶/۳۴	۸	۱۴/۵۴۳	۱/۰۵۲	۰/۳۹۴
	جنس	۵/۸۶۱	۱	۵/۸۶۱	۰/۷۳۶	۰/۳۹۱
	پایه تحصیلی	۴۶/۹۹۹	۲	۲۳/۴۹۹	۲/۹۵۱	۰/۰۵۳
پنجم	منطقه	۱۰۲/۲۹۶	۴	۲۵/۵۷۴	۳/۲۱۲	۰/۰۱۲
	جنس و پایه تحصیلی	۲۱/۳۹۶	۲	۱۰/۶۹۸	۱/۳۴۳	۰/۲۶۱
	جنس و منطقه	۲۷۶/۵۲۹	۴	۶۹/۱۳۲	۸/۶۸۲	۰/۰۰۰۱
	پایه تحصیلی و منطقه	۳۸۳/۴۲۹	۸	۴۷/۹۲۹	۶/۰۱۹	۰/۰۰۰۱
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۱۶۸/۰۲	۸	۲۱/۰۰۳	۲/۶۳۸	۰/۰۰۷

ادامه جدول ۲

خرده مقیاس	منبع پراش	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معناداری
ششم	جنس	۵۹/۲۸۵	۱	۵۹/۲۸۵	۵/۴۲۷	۰/۰۲
	پایه تحصیلی	۱۲۸/۳۶۵	۲	۶۴/۱۸۲	۵/۸۷۶	۰/۰۰۳
	منطقه	۷۶/۰۸۴	۴	۱۹/۰۲۱	۱/۷۴۱	۰/۱۳۹
	جنس و پایه تحصیلی	۳۳/۱۲۸	۲	۱۶/۵۶۴	۱/۵۱۶	۰/۲۲
	جنس و منطقه	۱۷۹/۰۸۱	۴	۴۴/۷۷	۴/۰۹۹	۰/۰۰۳
	پایه تحصیلی و منطقه	۲۵۲/۹۱۷	۸	۳۱/۶۱۵	۲/۸۹۴	۰/۰۰۳
نهم	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۱۳۷/۹۲۱	۸	۱۷/۲۴	۱/۵۷۸	۰/۱۲۷
	جنس	۵۰/۸۸۸	۱	۵۰/۸۸۸	۰/۴۲۹	۰/۵۱۳
	پایه تحصیلی	۳۱۳/۴۱۳	۲	۱۵۶/۷۰۷	۱/۳۲۱	۰/۲۶۷
	منطقه	۳۳۸۶/۹۰۳	۴	۸۴۶/۷۲۶	۷/۱۴	۰/۰۰۰۱
	جنس و پایه تحصیلی	۵۰۲/۸۵۷	۲	۲۵۱/۴۲۹	۲/۱۲	۰/۱۲۱
	جنس و منطقه	۱۸۷۱/۶۹	۴	۴۶۷/۹۲۲	۳/۹۴۶	۰/۰۰۳
دوازدهم	پایه تحصیلی و منطقه	۲۵۴۰/۳۲۱	۸	۳۱۷/۵۴	۲/۶۷۸	۰/۰۰۶
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۱۸۵۷/۳۰۴	۸	۲۳۲/۱۶۳	۱/۹۵۸	۰/۰۴۹
	جنس	۸۳/۹۵۲	۱	۸۳/۹۵۲	۰/۲۸۲	۰/۵۹۵
	پایه تحصیلی	۱۱۶۸/۰۶۹	۲	۵۸۴/۰۳۵	۱/۹۶۳	۰/۱۴۱
	منطقه	۸۵۵۸/۹۱۵	۴	۲۱۳۹/۷۲۹	۷/۱۹۲	۰/۰۰۰۱
	جنس و پایه تحصیلی	۱۹۵۶/۰۳	۲	۹۷۸/۰۱۵	۳/۲۸۷	۰/۰۳۸
پانزدهم	جنس و منطقه	۸۳۴۸/۱۶۱	۴	۲۰۸۷/۰۴	۷/۰۱۵	۰/۰۰۰۱
	پایه تحصیلی و منطقه	۷۹۵۶/۰۱۶	۸	۹۹۴/۵۰۲	۳/۳۴۳	۰/۰۰۱
	جنس، پایه تحصیلی و منطقه	۵۰۵۲/۹۰۱	۸	۶۳۱/۶۱۳	۲/۱۲۳	۰/۰۳۱

توجه به یافته‌های ارائه شده در جدول ۲ نشان می‌دهد که نگرش دانش‌آموزان مناطق مختلف به درس عربی در تمام موارد - بجز در خرده مقیاس ۶ - متفاوت است. جدول‌های ۳ و ۴ نشانگر نتایج آزمون‌های تعقیبی در مورد وجود تفاوت‌های معنادار دوبه‌دو مناطق آموزش و پرورش و پایه‌های تحصیلی است.

جدول ۳ نتایج مربوط به آزمون‌های توکی در مورد تحلیل واریانس ارائه شده در جدول ۲ براساس مناطق آموزش و پرورش

خرده مقیاس	منطقه		مرکز	شمال	جنوب	شرق	غرب
	میانگین	منطقه					
۱	مرکز	-۴/۰۷					
	شمال	-۴/۴۷					
	جنوب	-۳/۳۷					
	شرق	-۲/۰۹	x	x			x
	غرب	-۴/۳۵					
۲	مرکز	-۱/۲۳			x		
	شمال	-۲/۱۹			x	x	x
	جنوب	۰/۴۴					
	شرق	-۰/۵					
	غرب	-۰/۹۵			x		

ادامه جدول ۳

منطقه	میانگین	منطقه	میانگین	مركز	شمال	جنوب	شرق	غرب	خرده مقیاس
منطقه ۱	۰/۶۱	مركز					×		
	۰/۶۶	شمال					×		
	۰/۸۲	جنوب					×		
	۱/۷۴	شرق							
	۰/۸	غرب					×		
منطقه ۲	-۱/۸۱	مركز				×	×		
	-۱/۷۷	شمال				×			
	-۰/۶۲	جنوب							
	-۰/۸۱	شرق							
منطقه ۳	-۱/۳۳	غرب							
	-۱/۳۸	مركز							
	-۱/۷	شمال			×				
	-۰/۸۱	جنوب							
منطقه ۴	-۱/۱۴	شرق							
	-۱/۳۴	غرب							
	-۷/۵۷	مركز				×	×		
	-۸/۲۶	شمال				×	×		
منطقه ۵	-۴/۶۱	جنوب							
	-۴/۰۲	شرق							
	-۷/۲	غرب					×		
	-۸/۱۸	مركز					×		
	-۹/۷۱	شمال					×	×	
منطقه ۶	-۳/۹۳	جنوب							
	-۲/۴۶	شرق							
	-۷/۴۶	غرب					×		

حالی که در مورد خرده مقیاس دوم، بین نگرش دانش‌آموزان منطقه شمال با مناطق جنوب، شرق، غرب، و همچنین بین نگرش دانش‌آموزان منطقه مرکزی و جنوبی، نیز غرب و جنوب تفاوت معناداری وجود دارد.

در خرده مقیاس سوم، بین نگرش دانش‌آموزان منطقه شرق با مناطق مرکزی، شمال، جنوب و غرب تفاوت معناداری وجود دارد.

در خرده مقیاس چهارم، بین نگرش دانش‌آموزان منطقه مرکزی با مناطق شرق و جنوب، و منطقه شمال با جنوب تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۴ نتایج مربوط به آزمون‌های توکی در مورد تحلیل واریانس ارائه شده در جدول ۲ براساس پایه‌های تحصیلی در مورد خرده مقیاس ۶

پایه تحصیلی	اول	دوم	سوم
اول			
دوم			
سوم		×	

یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که تفاوت‌های دو به دوی مناطق با یکدیگر، در مورد خرده مقیاس‌های نگرش به درس عربی، مشابه نیست. مثلاً در مورد خرده مقیاس اول، بین نگرش دانش‌آموزان منطقه شرق با مرکز، و شمال با غرب تفاوت معناداری وجود دارد، در

مورد خرده مقیاس‌های اول، دوم، سوم، پنجم، ششم، هفتم و کل نگرش مؤثر بوده است. از سوی دیگر، تعامل جنس، پایه تحصیلی و منطقه آموزش و پرورش با یکدیگر بر نگرش دانش‌آموزان در مورد خرده مقیاس‌های اول، دوم، پنجم، هفتم و کل نگرش تأثیرگذار بوده است.

نکته دیگر قابل اشاره این است که جنسیت، تنها بر خرده مقیاس ششم مؤثر بوده و در موارد دیگر تأثیری نداشته است. همچنین تعامل جنس و پایه تحصیلی در نگرش دانش‌آموزان در مورد خرده مقیاس‌های دوم، سوم و کل نگرش مؤثر بوده است. از سوی دیگر، تعامل جنس، منطقه مسکونی بر نگرش دانش‌آموزان در مورد خرده مقیاس‌های اول، سوم، پنجم، هفتم و کل نگرش مؤثر است، در حالی که تعامل جنس، پایه تحصیلی و منطقه مسکونی بر نگرش دانش‌آموزان در مورد خرده مقیاس‌های اول، دوم، پنجم، هفتم و کل نگرش، تأثیرگذار بوده است.

بحث نتایج

درس عربی، در برنامه‌های درسی مدارس ما، به صورت الزامی و نه اختیاری، و حتی در برنامه‌های درسی دانشگاه نیز گنجانده شده است. بنابراین شایسته است نوع نگرش زبان‌آموزان به درس یاد شده که به عنوان زبان دوم یا سوم مطرح می‌شود، مورد بررسی قرار گیرد، چه نگرش آزمودنی‌ها می‌تواند بر شیوه واکنش آن‌ها به یادگیری آن درس مؤثر افتد. نگاهی به یافته‌ها نشان می‌دهد که نگرش دانش‌آموزان به درس عربی، منفی است. این امر در موارد خاص (خرده مقیاس‌ها) نیز دیده شده است، امری که به سادگی نمی‌توان از کنار آن گذشت؛ زیرا می‌تواند یکی از دلایل عدم تمایل دانش‌آموزان به درس عربی باشد. این نکته‌ای است که منفرد [۲۴] و جنتی‌فر [۲۶] نیز به گمانه‌زنی درباره آن پرداخته‌اند، و حتی طهراوی [۲۵]

در خرده مقیاس پنجم، تنها تفاوت معنادار، بین نگرش دانش‌آموزان منطقه شمال و جنوب است.

در خرده مقیاس نگرش مستقیم، نگرش دانش‌آموزان منطقه مرکزی با جنوب و شرق، و منطقه شمال با جنوب و شرق دارای تفاوت معنادار است. توجه به کل نگرش دانش‌آموزان نشان می‌دهد که نگرش دانش‌آموزان منطقه مرکزی با شرق، منطقه شمال با جنوب و شرق، و منطقه غرب با شرق دارای تفاوت معنادار است.

در مورد تعامل متغیرها نیز باید اشاره کرد که تعامل منطقه آموزش و پرورش دانش‌آموزان با جنس، بر نوع نگرش آن‌ها در مورد خرده مقیاس‌های اول، سوم، پنجم، ششم، هفتم و کل نگرش مؤثر بوده است. همچنین تعامل جنسیت، پایه تحصیلی و منطقه آموزش و پرورش آزمودنی‌ها بر نوع نگرش آن‌ها در مورد خرده مقیاس‌های اول، دوم، پنجم، هفتم و کل نگرش تأثیر داشته است. از سوی دیگر، تعامل پایه تحصیلی و منطقه مسکونی بر نوع نگرش آزمودنی‌ها در مورد خرده مقیاس‌های اول، دوم، سوم، پنجم، ششم، هفتم و کل نگرش مؤثر بوده است.

نگاهی به مندرجات جدول ۲ نشان می‌دهد که نگرش دانش‌آموزان با پایه‌های تحصیلی متفاوت، تنها در مورد خرده مقیاس ششم، نشانگر تفاوت معنادار است. پی‌گیری نتایج نیز نشان می‌دهد که مقایسه یافته‌های پایه‌های اول، دوم و سوم در مورد خرده مقیاس ششم با یکدیگر، بیانگر تفاوت معنادار نگرش دانش‌آموزان پایه سوم با اول است (ر.ک: جدول ۴).

بررسی تعامل متغیر پایه تحصیلی با دیگر متغیرها و تأثیر آن بر نگرش دانش‌آموزان به درس عربی (جدول ۱) نشان می‌دهد که تعامل جنسیت و پایه تحصیلی در مورد نگرش دانش‌آموزان در خرده مقیاس‌های دوم، سوم و کل مؤثر بوده، و همچنین تعامل پایه تحصیلی و منطقه آموزش و پرورش بر نگرش دانش‌آموزان در

معدل دانش‌آموزان نظام جدید سراسر کشور در چهار نیمسال متوالی به ترتیب ۱۱/۹، ۱۱/۹۴، ۱۱/۷۱ و ۱۱/۵۲ بوده است و به ترتیب در هر نیمسال ۲۵/۸۹، ۲۲/۶۷، ۲۲/۸۴ و ۲۵/۰۱ درصد دانش‌آموزان نمره زیر ۱۰ کسب کرده‌اند. این یافته‌ها گرچه نگرش دبیران یا دانش‌آموزان را به درس عربی بررسی نکرده‌اند، اما درصد دانش‌آموزانی که نمره زیر ۱۰ داشته‌اند قابل توجه است. آیا بخشی از این امر به نگرش منفی دانش‌آموزان بازمی‌گردد و آیا شرایط متعدد دیگری، چون شرایط اجتماعی و... نباید مورد توجه قرار گیرد؟ به راستی چرا نگرش دانش‌آموزان به درس عربی منفی است؛ در حالی که تمهیدات متعددی - مناسب یا نامناسب - در سال‌های گذشته برای گسترش زبان عربی صورت گرفته است؟ بنابراین باید به جستجوی عوامل مؤثری که زمینه‌چین نگرشی را فراهم ساخته‌اند پرداخت. البته ممکن است برخی بگویند که احتمال دارد نگرش دانش‌آموزان به زبان‌های دیگر نیز مشابه نگرش آن‌ها به زبان عربی باشد. در این صورت با تحقیق حاضر نمی‌توان بدین ایراد پاسخ گفت، اما حداقل می‌توان گفت که اگر چنین نباشد، به راستی باید اندیشید که چرا چنین نگرشی وجود دارد و برای رسیدن به اهداف تعیین شده این درس و نیز ترمیم نگرش‌های منفی دانش‌آموزان چه باید کرد؟ زیرا بی‌توجهی به واقعیت‌های عینی، مشکلی را حل نخواهد کرد.

منابع

۱. آیسنگ، مایکل (۱۳۷۹) فرهنگ توصیفی روان‌شناسی شناختی. ترجمه علینقی خرازی و همکاران. تهران: نشر نی.
2. Weigel, R.H. & Newman, L.S. (1976) Increasing attitude - behavior correspondence by broadening the scope of the behavioral measure. *Journal of personality and social psychology*, 33, 793 - 802.

اشاره کرده که نوع نگرش فرد به درس عربی می‌تواند بر مهارت‌های شنیداری و گفتاری تأثیر بگذارد و اگر بر این موارد، این نکته عام در روان‌شناسی اجتماعی را بیفزاییم که نگرش‌ها بر رفتار مؤثرند، آنگاه نقش نگرش منفی دانش‌آموزان بر رفتار تحصیلی آن‌ها آشکارتر می‌گردد. یافته‌ها بیانگر این نکته‌اند که جنسیت، نقشی در کل نگرش افراد نداشته است و تنها در عامل ششم (یعنی منابع و محتوای درسی) در عین منفی بودن نگرش دو جنس، پسران نگرش منفی‌تری دارند. نکته مهم این است که باید به تأثیر تعاملی جنسیت و منطقه آموزش و پرورش توجه داشت و باز هنگامی که تعامل آن‌ها با پایه تحصیلی مورد توجه واقع می‌شود، در ایجاد نگرش منفی نسبت به درس عربی مؤثر است. اما نکته مهمی که در نتایج باید مورد توجه قرار داد، مربوط به عامل سوم (خرده مقیاس سوم) است. این خرده مقیاس به شیوه تدریس معلمان مربوط می‌شود. نگاهی به نتایج این خرده مقیاس، نشانگر نگرش مثبت دانش‌آموزان در مناطق و پایه‌ها و جنسیت‌های مختلف می‌باشد. اگر تفاوتی هم در بین گروه‌ها وجود دارد مربوط به میزان نگرش مثبت آن‌ها است، نه ناشی از نگرش مثبت و منفی. این امر باعث می‌شود که نتوانیم به سادگی برخی از دلایل ارتباطی و عاطفی و یا مستقیم بودن رابطه انسانی در این باره را مطرح کنیم. به دیگر سخن، با وجود اهمیت شیوه تدریس معلمان در علاقه و عدم علاقه به یک درس، در مورد درس عربی، عوامل دیگر، بار منفی کردن نگرش را به میزان زیاد بر دوش دارند و شیوه تدریس معلمان از این امر فاصله گرفته است. نگاهی بر یافته‌های کیامنش و موسی پور [۲۷] نیز نشان می‌دهد که دبیران یکی از کتاب‌های عربی (کتاب عربی (۱)) را به طور متوسط ۲۱ درصد قابل فهم، و ۴/۱۲ درصد هماهنگ با ساعات تدریس دانسته‌اند. همچنین آن‌ها نشان داده‌اند

۳. کریمی، یوسف (۱۳۷۳) روان‌شناسی اجتماعی. تهران: انتشارات بعثت.
۴. ارونسون، ا. (۱۳۶۴) روان‌شناسی اجتماعی. ترجمه حسین شکرکن، اهواز: مرکز انتشارات و چاپ دانشگاه شهید چمران اهواز.
۵. نوری، ابوالقاسم؛ مولوی، حسین و شکرکن، حسین (۱۳۷۹) رابطه نگرش مدیران صنایع نسبت به علوم رفتاری با رشته تحصیلی، سابقه خدمت و میزان آشنایی آنها با علوم فوق. مجله علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال هفتم، شماره‌های ۳ و ۴، صص: ۵۱-۶۸.
۶. الهام‌پور، فوزیه؛ مهربانی‌زاده هنرمند، مهناز و شکرکن، حسین (۱۳۷۸) بررسی رابطه رغبت‌های شغلی، ارزشها و نگرش دبیران متوسطه و پیش‌دانشگاهی با عملکرد آموزشی آنان. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال پنجم، شماره‌های ۳ و ۴، صص ۵۹-۸۸.
۷. بدارد، ل؛ دزیزل، ژ. ولامارش، ل. (۱۳۸۰) روانشناسی اجتماعی، ترجمه حمزه گنجی، تهران: نشر ساولان.
8. Freedman, M.P (1997) Relationship among laboratory instruction, attitude toward science, and achievement in science knowledge. *Journal of Research in science Teaching*. Vol 34 (4): 343-357.
9. Butler, J. W.; Novv, D.; Kagan, N. & Gates, G. (1994) An investigation of differences in attitudes between suicidal and non suicidal student ideators. *Adolescence*, Vol 29(115): 623-638.
10. Wheat, J.; Tunnell, J. & Munday, R. (1991) predicting success in college algebra: student attitude and prior achievement. *College Student Journal*, Vol 25(2): 240 - 244.
11. Varnhagen, C.K. & Zumbo, B.D. (1990) CAI as an adjunct to teaching introductory statistics: Affect medrates learning. *Journal of Educational Computing Reasearch*, Vol 6(1): 29-40.
12. Cai, S.X. (1997) College student attitude toward three teaching styles in physical education classes. *College student Journal*, Vol 31(2): 251-260.
۱۳. طالبی، بهنام (۱۳۷۰). بررسی و مقایسه نگرش دانشجو معلمان رشته‌های مختلف تحصیلی (دبیری) نسبت به شغل معلمی در دانشگاه تبریز. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، تهران: دانشگاه تربیت معلم.
۱۴. کاوسی چاهک، شهین (۱۳۷۷) بررسی بازخورد دانش‌آموزان عادی نسبت به دوستی با دانش‌آموزان معلول. مجله روانشناسی ۵، سال دوم، شماره ۱، صص ۴۹-۶۴.
۱۵. دادستان، پریخ و بزازیان، سعیده (۱۳۸۱) بررسی تحول بازخورد کودکان نسبت به بیماری‌های روانی برحسب فاصله اجتماعی، مجله علوم روان‌شناختی، دوره اول، شماره ۳، صص ۳۱۳-۲۸۶.
۱۶. نجفی‌زند، جعفر (۱۳۷۰) «نگرش معلمان نسبت به موفقیت آموزشی (روابط معلم - شاگردی) و میزان موفقیت آنان از نظر دانش‌آموزان و مدیران». پایان‌نامه دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی تهران.
۱۷. ساکی، رضا (۱۳۷۲) نگرش معلمان در مورد علل شکست و موفقیت دانش‌آموزان در ارتباط با میزان موفقیت آنان در تدریس. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۸. سلیمانی‌نسب، فریده (۱۳۷۳) بررسی نگرش دانش‌آموزان دختر نسبت به ریاضیات و پاره‌ای از عوامل شکل‌دهنده آن. پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، تهران: دانشگاه الزهراء.
19. Sutarso, P. (1996), Student's Attitude toward foreign language. (SAFL), Reports-- Research (143), U.S.Alabama.
۲۰. فتاحی، ابوالحسن (۱۳۶۷). بررسی نقش عوامل مختلف یادگیری زبان عربی دوره راهنمایی تحصیلی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۲۱. خامدا، فاطمه (۱۳۷۷) «علل بی‌علاقگی دانش‌آموزان به زبان عربی» خلاصه مقالات نخستین همایش زبان عربی، دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی.

۲۶. جنتی فرد، محمد (۱۳۷۷) «بررسی مسائل و مشکلات مربوط به انگیزه یادگیری زبان عربی» خلاصه مقالات نخستین همایش زبان عربی، دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی.

۲۷. کیامنش، علی رضا و موسی پور، نعمت‌الله (۱۳۷۵) میزان پایایی نظر دبیران در مورد کتاب‌های درسی نظام جدید آموزش متوسطه و رابطه بین میزان مطلوبیت کتاب با افت تحصیلی، مجله علمی و پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء، شماره ۱۹، صص ۵۵-۳۵.

۲۲. تواضعی، معصومه (۱۳۷۷) «فقدان انگیزه یادگیری درس عربی» خلاصه مقالات نخستین همایش آموزش زبان عربی، دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی.

۲۳. شعبانی، وجیهه (۱۳۷۷) «شیوه‌های ایجاد علاقه به زبان عربی» دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی.

۲۴. منفرد، غلامرضا (۱۳۷۷) چرا درس عربی در مدارس ما سخت است؟ دفتر چاپ و توزیع کتابهای درسی.

25. Tahrawi, K.A. (1995) Improving, the oral language skills of the Arabic – as – a second – language, Dissertation Papers (043) U.S. Virginia.

